ТӘНГИД ВӘ БИБЛИОГРАФИЯ

„Тәләбәләр“ повестинин тәрҹүмәси һаггында*

Јури Трифоновун «Тәләбәләр» повести охуҹуларымыз, хүсусилә тәләбәләримиз тәрәфиндән бөјүк марагла гаршыланмышдыр.

Ушагкәнҹнәшр «Тәләбәләр» повестини Азәрбајҹан дилиндә нәшр етмәклә јахшы иш көрмүшдүр. Лакин нәшријјат тәрҹүмәнин кејфијјәтинә фикир версәјди, охуҹулара даһа чох хидмәт етмиш оларды.

Гејд етмәк лазымдыр ки, тәҹрүбәли бир тәрҹүмәчи кими танынан Микајыл Рзагулузадә јолдаш «Тәләбәләр» повестинин тәрҹүмәсинә јарадыҹылыгла јанашмамыш, тәрҹүмәдә бир сыра ҹидди сәһвләрә вә тәһрифләрә јол вермишдир. Бир чох ҹүмләләр вә ифадәләр һәрфән тәрҹүмә едилмиш, сүн'и чыхмыш вә азәрбајҹанҹа сәсләнмир, Азәрбајҹан дили тәһриф едилир. Бә'зи јерләрдә дилимизин лүғәт тәркибиндән чыхмыш олан сөзләр ишләдилир. Бу да мәтнин анлашылмасыны чәтинләшдирир. Мәсәлән: «топурча», «кора», «гавазәг», «мүмәссил», «тәәл», «шәш'ә», «бәртәрәф», «сәркеш», «јүмнлү» вә саирә кими сөзләр.

«Тәләбәләр» повестинин тәрҹүмәсиндә мә'на тәһрифләринә дә јол верилмишдир. «Иван Антоновичин биринҹи мүһазирәсидир, кечикмәк олмаз» (сәһ. 368) ҹүмләсинә раст кәләркән охуҹу чашыр. Чүнки о, Иван Антоновичин биринҹи мүһазирәсинин бир нечә ил бундан әввәл олдуғуну билир. Оригинала мүраҹиәт едәндә мә'лум олур ки, бу ифадә «биринҹи мүһазирә Иван Антоновичиндир» кими тәрҹүмә едилмәли иди.

«Рашид бледен, его круглое лицо потно блестит, но он вспотел не от игры, а от невыносимого чувства стыда» ҹүмләси бу ҹүр тәрҹүмә едилмишдир: «Рәшидин рәнки ағармышдыр, онун дәјирми үзү тәрдән ишылдајыр, анҹаг о ојнамагдан дејил, дөзүлмәз дәрәҹәдә ајыб олдуғуну һисс етдијиндән тәрләмишдир» (сәһ. 499). Бу, мә'насыз бир ифадә олуб мәтндәки фикри тамамилә әзир. «Я бы хотел такого мужа своей двоюродной сестре. Родной, к сожалению, нет...» ҹүмләсинин әвәзиндә охујуруг: «Мән истәрдим ки, әмим гызынын сәнин кими бир әри олсун. Өзүмүн, тәәссүф ки, јох» (сәһ. 65). Һалбуки сон ҹүмлә «тәәссүф ки, доғма баҹым јохдур...» кими тәрҹүмә олунмалы иди.

Әсәрин XVIII фәслиндә Лагоденко, Андреј вә Вадим үчлүкдә отуруб мүһарибә күнләриндән сөһбәт едирләр. Лагоденко, Болгарыстанда халгын онлары чох јахшы гаршыладығындан данышдығдан сонра гаршысындакы бадәләрә ишарә едәрәк «ну, подняли!» дејир. Бу сөзүн мә'насы тамамилә ајдындыр. Лагоденко «бујурун, бадәләри галдыраг!» дејир. Тәрҹүмәчи исә бу сөзү «самкаја вурдуг һа!» дејә тәрҹүмә етмишдир.

XIX фәсилдә бу ҹүр ҹүмләләр вардыр: «О, Риччинин ән мәшһур бир италјан шакирди олуб, речитативин јарадыҹысы, даһа доғрусу, гәдим јунан речитативини јенидән јаратмышдыр» (сәһ. 315). «Бах онун шакирди үзү чилли Валек инди о бешинҹи сехдә јонуҹу вәзифәсиндә ишләјир». Бу ҹүмләләр көрүндүјү кими, һеч дә нормал ҹүмләләр дејилдир.

Әсәрин бир јериндә мүәллиф «теперь уже по пятому работает, строгалем» дејәркән Валекин бешинҹи дәрәҹә илә ишләјән јонуҹу олдуғуна ишарә едир. Тәрҹүмәчи исә бу сөзү бурахмыш вә бунун јеринә мәтнә өзүндән «бешинҹи сехдә» әлавә едәрәк фикри тәһриф етмишдир (сәһ. 132). Башга бир јердә «Козельский спрашивал придирчиво, требовал буквальных формулировок...» ҹүмләси белә тәрҹүмә едилмишдир: «Козелски дирәнә-дирәнә сорушур, һәрфи ифадәләрдә (?) тәләб едир...» (сәһ. 78).

Повестдә бир сыра идман терминләри ишләдилир. Тәәссүф ки, тәрҹүмәдә бу терминләр тәһриф едилмишдир. Мә'лумдур ки, јарышдан габаг вә сонра идманчылар бир-бирини саламлајырлар. Бу да рус дилиндә «физкульт-привет» вә «физкультура» кәлмәләри илә ифадә олунур. Тәрҹүмәчи биринҹи сөзү «бәдән тәрбијәчиси саламы» кими, икинҹи сөзү «физкулт-ура» кими сахламышдыр. Һалбуки әввәлинҹи ифадәни дә «физкулт-салам» кими тәрҹүмә етмәк даһа дүз оларды.

«Десятиборец» әвәзинә «идман устасы» ишләдән тәрҹүмәчи «болельщик» сөзүнү дә гәрибә тәрҹүмә едир. Буну һәмин сөзүн ишләдилдији ашағыдакы үч ҹүмләдән көрмәк олар:

«Матчын сонуна јахын бирдән Вадим тамаша азаркешләрынын арасында Палавини көрдү» (сәһ. 447).

«Лагоденко гаш-габағыны төкүб öз рәғбәтбәсләјәнләринин јанына кәлди» (сәһ. 497).

«Вај, Вадим, мән сизин үчүн әлә ағры чәкирәм (?!), амма сиз удузурсунуз!» (сәһ. 501).

Ејни бир сөзүн бу ҹүр мүхтәлиф, һәм дә кобуд бир шәкилдә тәрҹүмә едилмәси охуҹуну һиддәтләндирмәјә билмәз.

Бә'зән тәрҹүмәдә һеч бир мә'на билдирмәјән ифадәләрә дә раст кәлмәк олур. Мәсәлән, «Вадим сәсини көкләмәк (?) үчүн ағыр-ағыр сөзә башлады» (сәһ. 165).

«О хејли узун вә көрүнүр һәзз едәрәк(?) данышыр, нитгинин арасында шух зарафатлар едирди» (сәһ. 419).

«Лена Вадимә бахыб күлүмсүнүр вә онун чәнәсинә илә күмүш вә габагда хырдача бир боз диши олан ағ дишләри һијләкәрҹәсинә парылдады» (сәһ. 179).

Ајдындыр ки, һәрфи тәрҹүмә әсәрин һәм идеја, һәм дә бәдии тә'сир гүввәсини зәифләдир, бә'зән дә ҹидди тәһрифләрә сәбәб олур. «Тәләбәләр» повестиндә исә биз һәрфи тәрҹүмәјә тез-тез раст кәлирик. Мәсәлән, повестдә «А считать мы будем, когда подведем черту. Так?» ҹүмләси «Биз алтдан екүн хәтти чәкәндә һесаб едәрик, јахшымы?» кими, «под кальцекс» сөзләри «калсекс ичирди» кими тәрҹүмә едилмишдир.

Институтун тәләбәләринин јолдашлыг шаржы илә чәкдикләри шәкилләр арасында Иван Антоновичин дә шәкли вардыр. Оригиналда Иван Антонович дивар газетинин јанына јығылмыш тәләбәләрдән сорушур: «Где тут, где тут меня прохватили?». Тәрҹүмәчи исә бу ҹүмләни һәрфән тәрҹүмә едиб мә'насыз бир шәклә салмышдыр: «Бурада мәни, бурада мәни, һарада чәкибләр?» (сәһ. 246).

Повестдәки шеирләр дә јахшы тәрҹүмә едилмәмишдир. Повестин сонунда јазычы 1 Мај нүмајишинин тәсвир едир вә бурада нүмајишә чыхмыш тәләбәләр дүнја демократик кәнҹләр һимнини охујурлар. Һәмин һимнин Азәрбајҹан дилинә артыг мусигијә салынмыш һалда һамы тәрәфиндән охунан мәтни вардыр. Бу мәтндән истифадә етмәк әвәзинә, һәмин һимн вәзнсиз, гафијәсиз, гејри-бәдии шәкилдә јенидән тәрҹүмә едилмишдир.

Гаршылыглы будаг ҹүмләси олан табели мүрәккәб ҹүмләләр ишләдиркән тәрҹүмәчи Азәрбајҹан дилинин ән садә ганунларына риајәт етмир вә бу ҹүр ҹүмләләр ишләдир: «һәрчәнд онлар бир-биринин әлиндән тутуб јан-јана дурмушдуларса да, анҹаг атасы ондан чох узагды...», «Лагоденконун нитги һәрчәнд чох тә'сирли идисә дә, тамамилә јалныш иди».

Бүтүн бу вә һәлә гејд едә билмәдијимиз бир чох башга нөгсанлар белә бир һаглы суал вермәјә бизи вадар едир: Бәс тәрҹүмәнин редактору Х. Зејналов јолдаш нә илә мәшғул олмушдур? О, тәрҹүмәни доғрудан да редактә етмишдирми? Әлбәттә, јох. Редактор да өз вәзифәсинә мәс'улијјәтсизликлә јанашмышдыр.

«Тәләбәләр» повестинин тәрҹүмәсиндә бурахылмыш ҹидди нөгсанлар тәрҹүмә саһәсиндә халтураны һәлә дә давам етдијини көстәрир ки, нәшријјатларымыз буна гаршы ҹидди мүбаризә апармалыдырлар.

РӘФАИЛ НАҒЫЕВ.
БӘКИР НӘБИЕВ.

С. М. Киров адына Азәрбајҹан Дөвләт Университети филолоҝија факүлтәсинин IV курс тәләбәләри.

* Јури Трифонов. «Тәләбәләр». Ушагкәнҹнәшр, 1952-ҹи ил. 521 сәһ. Тәрҹүмә едәни Микајыл Рзагулузадә, редактору Х. Зејналов.